

AVRUPA'NIN BİRLİĞİ AVRUPA'DA BÜTÜNLEŞMENİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMLERİ

Arş.Gör.Özlem TÜRK TERZİ*

Abstract

This article focuses on the historical roots of European integration. It presents an evaluation of the European Union as a contemporary episode of calls for European unification in history. It highlights the links of the present strive for political integration in the EU with those of earlier decades and even centuries. The article firstly concentrates of the meanings of the concept of "Europe" in history. Then it presents a brief summary of the movements for political unification of Europe and lastly it evaluates on the European integration from a political perspective. The article concludes that at the beginning of the 21st Century, the term "Europe" is starting to be identical with the European Union.

Giris

Aralık 1999'da Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne aday ülke olarak ilan edilmesi, Türkiye'de AB'ye duyulan ilgiyi ve AB ile ilgili çalışmaların artmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin AET ile ilişkileri 1963 Ankara Antlaşmasına dayanmaktadır ve 1987'de ilan edilmiş olan bir üyelik isteği söz konusudur. Bu kadar uzun süreli ilişkilere rağmen Türkiye'de Avrupa Birliği hala daha çok ekonomik boyutu ile algılanmakta, siyasi olarak ise demokratik kurumların sağlamlaşması ve Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar ve Ortadoğu arasındaki ülkemizin Avrupa'ya sıkı sıkıya bağlanması için bir araç olarak görülmektedir. Oysa Avrupa Birliği, hem ekonomik hem de siyasi olarak tarihi bir ideale dayanmaktadır: Avrupa'da barışı, istikrarı ve refahı sağlayacak tek bir siyasi yapı kurmak. Genişleme süreci sayesinde üye sayısının artmasının gündeme gelmesi ile AB bu ideale ulaşma yönündeki iradesini gündeme getirmeye başlamıştır. Bu makale, Türkiye'deki Avrupa çalışmalarına AB'nin siyasi ideallerini hükümet dışı örgütlenmelerden hükümetler tarafından benimsenmesine doğru gelişen tarihi kökenleri içinde ortaya koyarak katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Makalede ilk olarak "Avrupa" kavramının tarih içinde taşıdığı anlamlar üzerinde durulacak, daha sonra Avrupa'da siyasi birliğin kurulması yönündeki faaliyetleri incelenecek ve son

---

* I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Araştırma Görevlisi

olarak da Avrupa Birliği'nin bütünleşme süreci içinde bu tarihi ideallere ne ölçüde yakın olduğunu analiz edilecektir.

I- "Avrupa" Düşüncesi

1991 yılında Avrupa Topluluğu üyesi devletler tarafından imzalanan Maastricht Antlaşması kurduğu yeni yapıya "Avrupa Birliği" adını vermiştir. Bu ismin seçilmesi bir tesadüf değildir ve temeli çok eskilere dayanan bir tartışmaya verilen cevaptır. Bu tartışmanın konusu, ister coğrafi, ister siyasi olarak ele alınsın "Avrupa" kavramının bir bütünlüğe işaret etmesi ve bu bütünlüğün bir "birlik" içinde somutlaştırılmasının sağlanmasıdır. Bu birliğin adı da çoğu zaman, Amerika örneğini izleyerek kurulması düşünülen, "Avrupa Birleşik Devletleri"dir. Bu ideal, farklı zaman ve ortamlarda "Avrupa düşüncesi", "Avrupa Birliği" veya "Avrupa Federasyonu" olarak da adlandırılmıştır.

A-"Avrupa" Kavramı

"Europa", Yunan mitolojisinde Zeus'un aşık olarak Girit'e kaçırdığı Fenikeli bir prensesin adıdır. Prensesein adını Kıtaya vermesinin ise Fenike dilinde "Europa" kelimesinin "akşam ülkesi" yani güneşin battığı ülke, Batı anlamına gelebilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.¹ Tarihte "Avrupa" düşüncesinin ilk olarak baskıcı Asyalı yöneticilere karşı özgür eski Yunanlılarla özdeşleştiği söylenmektedir.² İkinci olarak "Avrupa" kavramı Hıristiyanlıkla özdeş olmuş, daha sonraları ise "medeniyet" ve "ilerleme" anlamını kazanmıştır.³

Pim den Boer'ün J. Fischer'den aktardığı üzere "Avrupalı" (europeenses) kelimesi 8.yy.'da Müslümanlara karşı savaşan birleşik orduyu tanımlamak için kullanılmıştır.⁴ "Avrupa" kelimesinin diğer bir önemli kullanımı da Şarlman'ın Kutsal Roma İmparatoru olarak taç giymesi ile "Avrupa'nın babası" anlamına gelen "pater Europea" olarak isimlendirilmesidir. Kelimenin bu kullanımı genelde coğrafi bir anlamı belirtmek içinse de aslında "öteki" düşmana karşı bir betimleme amacıyla da kullanılmaktadır. Müslümanlara karşı (14.yy'dan itibaren Osmanlı Türklerine karşı da bir kullanımdır) Hıristiyanlığın korunması amacıyla bir Avrupa Federasyonu kurulması da tarih içinde pek çok defa önerilmiştir: 1459'da Bohemya Kralı Podiebradlı George ve Papa II. Pius'un çağrılarını en çok bilinen örneklerdir.⁵

¹ Pim den Boer, "Europe to 1914: The Making of the Idea", Kevin Wilson ve Jan van den Dussen (der.), *The History of the Idea of Europe*, The Open University Press, London, 1996, s.15

² Ibid.s.18

³ Ibid., Josef Fontana, *Avrupa'nın Yeniden Yorumlanması*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.31

⁴ Den Boer. op.cit., p.26

⁵ Andrew ve Francis Boyd, *Western Union: A Study Toward European Unity*, Public Affairs Press, Washington D.C., 1949, s. 26-28

Siyasal istikrarsızlık ortamında, Katolik kilisesinin varlığı, eğitim dili olarak Latincenin kullanılması ve teoloji ve hukuk öğreniminin Avrupa'da elit bir kültürel birlik oluşturmaya rağmen 16.yy.'dan itibaren dinsel çatışmaların artması ile Avrupa'nın Hıristiyanlık ile aynı anlamı taşımaya devam etmesi zorlaşmıştır.⁶ Avrupa'da çatışmaların artması bu kez "Avrupa barışının" sağlanması için bir birlik kurulması planlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Duc de Sully'nin "IV. Henry'nin Büyük Dizayn"ı çalışması, William Penn'in planı ve Abbé de St. Pierre'in "Avrupa'da Kalıcı Barış" çalışmaları bu doğrultudadır.⁷

17.yy'dan itibaren ise Avrupa, Hıristiyanlık ile eşanlamlı olmaktan çıkmaya başlamış ve Aydınlanma Çağı ile beraber "medeniyet" kavramı ile özdeşleşmeye başlamıştır. Bu dönemde düşünsel, kültürel ve bilimsel alandaki gelişmeler sayesinde büyük bir kendine güven duygusu oluşmuş ve Avrupa kavramı medeniyet kavramı ile eşanlamlı sayılmaya başlanmıştır. 19. yy.'ın başında bu güven-hatta üstünlük-duygusu tarihte "Avrupa Uyumu" olarak adlandırılan uluslararası düzen ile birleşmiştir. Ancak 19.yy'ın sonu milliyetçi duyguların öne çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde Avrupa'nın birliğinden ziyade ulusların farklılıkları vurgulanmaya ve övülmeye başlanmıştır. Avrupa'da milliyetçilik hareketinin başlangıcı sayılan Fransız Devrimini takip eden ve tüm Avrupa'da milliyetçilik duygularının yayılmasına neden olan Napolyon Savaşları ise tek bir kıta Avrupası sistemi kurmaya çalışmıştır. Ancak her ne kadar Napolyon bir Fransız Avrupa'sı öngörmüş olsa da, esas olarak "Avrupa" düşüncesi Napolyon'a karşı savaşan çevrelerde daha yaygın olmuştur.⁸

1849'da Paris'te yapılan 3. Uluslararası Barış Kongresinde Viktor Hugo Avrupa'nın birleşmesi hakkında şunları söylemiştir: "Paris ve Londra, Petersburg ve Berlin arasındaki bir savaşın Boston ve Philadelphia, Rouen ve Anvers arasındaki bir savaş kadar gülünç ve imkansız olacağı bir gün gelecektir. Fransa, Rusya, İtalya, İngiltere, Almanya ve kıtanın tüm ulusları özellik ve bireyselliklerini kaybetmeden, bugün Fransayı oluşturan Normandiya, Alsas, Bretonya, Burgunya ve Loren arasındaki gibi daha üst ve Avrupa kardeşliğine dayalı bir birlik kuracakları bir gün gelecektir."⁹ 1867'de Alman Barış Konferansını takiben "Avrupa Birleşik Devletleri" adını taşıyan bir dergi çıkartılmaya başlanmıştır ve bu isim daha sonraları çok popüler olmuştur.¹⁰

19.yy. sonunda yaygınlaşan ulus-devlet rekabetinin 1.Dünya Savaşı ile sonuçlanmasından sonra Kont Coudenhove Kalergi kurduğu "Pan-Avrupa Hareketi" ile ün kazanmıştır. Bu hareket aynı isimde bir dergi çıkartmakta ve

⁶ Sir George Clark, *Early Modern Europe*, Oxford University Press, Oxford, 1960, s. 38

⁷ Boyd, age.s.43

⁸ Den Boer, age.

⁹ Aktaran: Fritz Machlup, *A History of Thought on Economic Integration*, Columbia University Press, New York, 1977

¹⁰ Sydney Pollack, *European Economic Integration since 1815*, George Allen and Unwin, London, 1980

hemen hemen tüm Avrupa devletleri üzerinde belirli konularda hakimiyeti olan merkezi bir hükümet kurarak kıtayı siyasi olarak birleştirmeyi; bir Avrupa Birleşik Devletleri kurmayı hedeflemekteydi. Bu amaç için özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere'de çeşitli merkezlerde Pan-Avrupa Hareketi'nin şubeleri açıldı. Ancak bu şubeler genelde tartışma grupları olmanın ötesinde bir faaliyet gösteremediler. Hareketin stratejisi daha çok siyasi liderlere etki etmek ve bu kişileri etki ve güçlerini Avrupa işbirliği için kullanmaya ikna etmektir. Coudenhove Kalergi'nin bu amacına en fazla destek veren politikacılardan biri de Fransız Başbakanı Aristide Briand olmuştur. Briand, Mayıs 1930'da yayınladığı Memorandum ile Avrupa'da istikrar ve güvenliğe en büyük tehdidin birbiriyle rekabet halinde olan çok sayıdaki devlet olduğuna işaret ederek bu devletlerin egemenliklerinden ve siyasal bağımsızlıklarından feragat etmeden bir birlik oluşturmalarını önermiştir.¹¹ Ancak dünya ekonomik krizi ve Almanya'da Nazizmin iktidara gelmesi bu hareketin sonuçsuz kalmasına sebep olmuştur. Ne var ki, Avrupa kavramı Naziler tarafından da kullanılmıştır. Hitler 1936'da içinde Almanya'nın düzeni sağlayacağı bir "Avrupa Evi"nden bahsetmiştir.¹²

B- Avrupa'da Birlik Kurma Düşüncesinin Yakın Geçmişi

II. Dünya Savaşı sırasında direniş liderleri Altiero Spinelli, Ernesto Rossi, Eugenio Colorni Venedik Manifestosunda (1941) Avrupa'da militarist ulusçuluğa son verilmesi ve uluslararası (enternasyonalist) bir devlet kurulması gerektiğini beyan etmişlerdir.¹³ Savaş sonrasında ulus-devlet kavramı siyasi olarak saygınlığını kaybetmiş, ekonomik olarak krizleri engelleyememiş ve askeri olarak da vatandaşlarının güvenliğini sağlayamamış duruma düşmüştür. 1944'te Cenevre'de Avrupa Direniş Manifestosu ile Avrupa uluslarının bir federal birlik kurması, doğrudan seçilen bir Avrupa hükümeti, bir Avrupa Anayasası ve bir Yüksek Avrupa Mahkemesi kurulması çağrısında bulunulmuştur.¹⁴ Buna rağmen savaştan sonra Avrupa'nın alacağı biçim konusunda pekçok farklı fikir vardı ve hepsinin odak noktası da Avrupa'da yeni bir savaşın nasıl önlenebileceği üzerineydi. Bu amaç için bazıları Avrupa'da hükümetler arası işbirliği olması gerektiğini söylerken, diğerleri üye devletler arasında savaşı engellemek için bir Avrupa federal devleti oluşturmak gerektiğini düşünüyordu. Federalistler de kendi içinde öngörülen federal devletin Avrupa'da fonksiyonel (işlevselci) bir biçimde ortaya çıkacağını söyleyenler ve soruna anayasal bir çözüm getirilmesini önerenler olarak iki farklı görüşe ayrılıyorlardı. Savaştan sonraki bu yıllarda farklı yöntemlerle de olsa bu amaca ulaşmak için bazı örgütler kurulmuştu.

¹¹ Boyd, *age.*, s.36-40

¹² Peter Bugge, "The Nation Supreme: The Idea of Europe 1914-1945", Kevin Wilson ve Jan van den Dussen (der.), *The History of the Idea of Europe*, The Open University Press, London, 1996, s.83-149, s.135

¹³ aktaran: *Ibid.*

¹⁴ Walter Lipgens ve Wilfried Lotz (der.) *Documents on the History of European Integration*, European University Union Press, Floransa, 1991

- Avrupa Federalistler Birliği: İngiliz Federal Union, İsviçreli Europa Union, İtalyan Movimento Federalista Europeo ve Fransız La Federation örgütlerinden oluşuyordu
- Avrupa Birleđik Devletleri için Sosyalist Hareket.
- Birleđik Avrupa Hareketi: Winston Churchill'ın Eylül 1946'da Avrupa bütünleğmesinin temelinin Fransız-Alman dostluğu olduğunu ve Fransa ile Almanya'nın bütünleğmenin liderliğini yapmaları gerektiğini söylediği Zürih'teki konuşmasının ardından damadı Duncan Sandys tarafından kurulmuştur. Bu örgüt Mayıs 1948'de Lahey'de toplanan Avrupa Hareketi kongresini desteklemiştir.
- Avrupa Parlamenterler Birliği: 1947'de Konrad Coudenhove Kalergi tarafından kurulmuştur. Avrupa için bir kurucu parlamento toplanması taraftarı ulusal parlamento üyelerini biraraya getirmektedir. Bu hareket 1951'de Avrupa hareketinin Parlamenterler Konseyine katılmıştır.
- Ekonomik İşbirliği için Avrupa Ligi: 1947'de Belçika Başbakanı ve sonra dış işleri bakanı olan Paul van Zeeland tarafından kurulmuştur. Ekonomistlerden oluşan küçük bir grup olan bu hareket Avrupa'da ekonomik bütünleğmeyi sağlamaya çalışmaktadır ve 1948'den itibaren Avrupa Hareketinin ekonomik komitesini oluşturmıştır.

Mayıs 1948'de Lahey'de Churchill başkanlığında tüm Batı Avrupa ülkelerinden 800 liderin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir ve kurulacak olan Avrupa topluluğunun yapısını incelemek için bir uluslararası parlamenter birliği toplanmasına karar vermiştir. Daha sonra Avrupa Hareketi adını alacak olan bu örgütlenme 1950'ye varıldığında siyasi gücünü kaybetmiştir. 1950'lerde artık Avrupa'nın oluşturulması amacı, fonksiyonel yöntem ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Avrupa'nın dünya ekonomisindeki azalan rolü, ABD'nin finansal ve ekonomik dominasyonu, Sovyetler Birliği korkusu ve Almanya'nın tekrar güçleneceği endişesi Avrupa hükümetlerini yeni ve somut işbirliği modelleri bulmaya itmiştir. Bu koşullar altında Batı Avrupa'nın örgütlenmesi hükümet dışı kuruluşlardan hükümetlerin inisiyatifine geçmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın ekonomik durumunun iyileştirilmesi yönündeki örgütlenmeler başlangıçta, ekonomik veya siyasi bütünleğme yerine işbirliğine yönelik örgütlenmelerdi. Nisan 1948'de kurulan OEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü), Avrupa İyileştirme Programını yürütmek amacıyla taşıyordu. 1950'de kurulan Avrupa Ödemeler Birliği de Avrupa ile ABD arasındaki ödemeler sorununu çözmek amacıyla kurulmuş bir örgüttü.¹⁵

Bu örgütler nihai olarak siyasi amaç taşımadıkları için siyasal bütünleğme taraftarı devletleri tatmin etmiyordu. Ayrıca, Fransa ve İngiltere gibi birbirinden farklı örgütlenme amaçları güden devletler sözkonusuydu. Fransa bir ölçüde uluslarüstü

¹⁵ Ibid.

örgütlenmenin faydalarını görmeye başlamışken, İngiltere bütünleşme değil sadece işbirliği istiyordu.¹⁶ Görüldüğü gibi 1940'ların sonundaki bütünleşme hareketleri devletlerin kendi ulusal çıkarlarını yansıtmaktaydı. Konrad Adenauer'a göre Avrupa bütünleşmesinin parçası olmak Almanya için tekrar itibarını geri kazanmanın bir yoluymuştu. Fransa Avrupa'da liderliği ele geçirmenin bir yolu. İtalya ise kendisini iç istikrarsızlığa karşı korumanın bir yolu olarak görüyordu Avrupa bütünleşmesini. Ancak bütünleşme konusundaki en büyük mesele İngiltere'nin tutumu idi. Avrupa bütünleşmesine taraftar olan pekçok grup İngiltere'nin katılımının projenin başarıya ulaşması için gerekli olduğunu düşünüyordu. İngiltere ise İngiliz Devletler Topluluğu ile bağlantıları ve İngiliz-Amerikan özel ilişkisi üzerine kurulu bir politika izlemeyi tercih etmekteydi. Kuzey ülkeleri İngiltere'nin dahil olmayacağı bir bütünleşmeye girmek istemezken, Fransa ve Benelux ülkeleri İngiliz katılımını güvenlik açısından önemli görüyorlardı.

Batı Avrupa ülkeleri arasında kurulan ilk siyasi örgüt Avrupa Konseyi (Council of Europe) olmuştur. Bu örgüt dış işleri bakanları arasında hükümetlerarası bir işleyişe sahip olmasına rağmen bir parlamenterler meclisi de oluşturmuştur. Avrupa bütünleşmesinin gerçekleşmesini Parlamenterler Meclisini güçlendirerek sağlamak isteyen bazı federalist çevreler örgütün işleyişinin yılda iki kez dış işleri bakanları düzeyinde toplanan hükümetlerarası bir konferansa dönüşmesi ile hayal kırıklığına uğramışlardır.

II- Avrupa Topluluklarından Günümüze

Avrupa bütünleşmesinin işlevsel yöntemle sağlanması kararının altı Batı Avrupa devletince¹⁷ benimsenmesi ilk olarak üç Topluluğun kurulmasına, özellikle de AET'nin zaman içinde bütünleşmenin kapsamını genişletmesine, Avrupa Birliği'nin kurulmasına ve günümüzde tekrar hız kazanan Avrupa Birliği'nin gelecekte federasyon benzeri bir yapıya dönüştürülmesi konusundaki tartışmalara varacak şekilde başarılı olmuştur.

A- Toplulukların Kuruluşu

9 Mayıs 1950'de açıklanan Schumann Planı hem işlevsel metodla siyasi bütünleşmenin sağlanması için uygun bir başlangıç noktası, hem de Fransa ve Almanya arasında barışmanın sağlanmasının Avrupa bütünleşmesindeki önemini vurgulayan bir adımdı. Schumann Planı, Fransız ve Alman kömür ve çelik üretiminin diğer Avrupa devletlerinin de katılımına açık bir örgüte devredilmesini öngörüyordu. Schumann Planı aslında bu adımın ileride siyasi bütünleşmeye doğru ilerleyeceğine inanan Jean Monnet tarafından hazırlanmıştı. Kurulacak olan bu yeni örgütün özelliği ilk defa uluslararası bir organ (Yüksek Otorite) öngörmüş

¹⁶ Derek W. Urwin, *The Community of Europe: A History of European Integration Since 1948*, Longman, London, 1995, s 12-22

¹⁷ Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg.

olmasıydı. Böylelikle Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 1951 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile kuruldu. AKÇT'nin Avrupa bütünleşmesine en büyük katkısı, üye devletler arasında karşılıklı güveni sağlamış ve 1957'de Roma Antlaşmasına giden yolu açmış olmasıdır.¹⁸

Avrupa bütünleşmesi yolunda atılan diğer bir önemli adım da Ekim 1950'da Fransız Parlamentosuna sunulan Pleven Planıydı.¹⁹ Bu plan Soğuk Savaş ortamında Avrupa güvenliğinin sağlanması konusundaki tartışmalar çerçevesinde bir ortak Avrupa ordusu oluşturulması ve bir savunma bakanı seçilmesini öneriyordu. 1954'te Fransız Parlamentosu tarafından reddedilen Avrupa Savunma Topluluğu (AST)'nin kurulması da bu plana dayanmaktadır. Bu Topluluğun kurulmasının pratikteki amacı ise Batı Almanya'nın tekrar askeri kuvvet oluşturmasının diğer Batı Avrupa devletleri tarafından kontrol altında tutulmasıydı. 1953'te ortak bir Avrupa dış politikası olmadan tek bir Avrupa ordusunun oluşturulmasının anlamsız olacağı yönünde görüşler ağırlık kazandı ve bu amaçla bir Avrupa Siyasi Topluluğu'nun kurulması olasılığı üzerinde durulmaya başlandı. Ancak 1954'te Fransız Parlamentosunun AST Antlaşmasını onaylamayı reddetmesi Avrupa bütünleşmesinin gerçekleşmekte olduğu konusundaki umutları söndürmüştür. AST'ın reddedilmesinden sonra İngiltere'nin verdiği destek ile Batı Avrupa devletleri 1948'te Almanya'ya karşı güvenlik amaçlı imzaladıkları Brüksel Antlaşmasını Batı Almanya ve İtalya'yı kapsayacak şekilde genişletmeye ve hükümetler arası çalışma yöntemine dayanan Batı Avrupa Birliği'ni (BAB) kurmaya karar verdiler.²⁰

1955'te AKÇT'yi kuran altı ülkenin dışişleri bakanları sınırlardan arınmış bir Avrupa pazarı yaratmak amacıyla Messina'da toplandılar ve iki yıl devam eden toplantıların sonucunda 1957'te Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom)'u kuran antlaşmalar imzalandı. Avrupa Topluluklarının kuruluşunda yer alan önemli devlet adamları Roma Antlaşmasının amacının sadece bir ekonomik birlik kurmak değil, siyasi bütünleşmeye doğru bir adım atmak olduğunu söylemişlerdir.²¹ Yeni kurulan örgüt serbest ve adil rekabet, ekonomik ve para politikalarının eşgüdümü, maliye politikası ve sosyal politika ve hukuk konularında faaliyet göstermeye başlamıştı. Yeni örgütün yapısı politika öneren ve Konseyde karara bağlanan politikaları uygulayan bir Komisyon ve Komisyon önerilerinden yola çıkarak yasama yapan bir Konsey öngörmekteydi. Roma Antlaşmaları ile Konsey kararlarından oluşan Topluluk hukukunu yorumlama yetkisi ise Adalet Divanına verilmişti. Bu yapı Topluluk politikalarının önerilmesini uluslararası bir yapı olan Komisyona bırakması nedeniyle Topluluğa uluslararası bir özellik kazandırırken, Komisyon önerilerinin karara bağlandığı ve üye devlet dışişleri bakanlarından oluşan Konseyin varlığı sayesinde de

¹⁸ Urwin, op.cit., s.56

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid., s.76

hükümetlerarası özelliğini koruyordu. Bu sayede yeni kurulan bu örgüt hem Avrupa bütünleşmesine taraftar olan kesimlerin umutlarını ayakta tutarken bir yandan da bu gelişmeleri endişe ile izleyen tüphecileri sakinleştiriyordu.

Avrupa Toplulukları'nın 1957'deki kuruluşundan 1991'de Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin oluşturulmasına kadar ki tarihi örgüt içinde uluslarüstü ile hükümetlerarası eğilimler arasındaki tartışma ve rekabeti göstermektedir. 1965'te de Gaulle'in Topluluk içindeki hükümetlerarası eğilimi güçlendirmek ve önemli ulusal çıkarların söz konusu olduğu durumlarda üye devletlerin çoğunluk oyu ile devre dışı bırakılmasını engellemek amacı ile çıkardığı kriz 1966'da Lüksemburg Uzlaşısı ile çözülmüş ve örgütün hükümetlerarası özelliğini güçlendirmiştir. Ancak 1965'te imzalanan ve 1967'de yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile de üç Topluluğun (AKCT, AET ve Euratom) organları birleştirilerek²² Toplulukların bütünleşme faaliyetleri tek çerçevede toplanırken, kurumlarının da birbirleri ile tutarlı olmaları sağlanmıştır. 1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın hükümetlerarası görüşü destekleyen ülkeler olarak üyeliğe kabul edilmeleri bütünleşme sürecine şüpheli yaklaşımı güçlenmiştir.

1980'lerde ise Avrupa bütünleşmesi yönünde tekrar bir hareketlenme başlamış ve 1984'te Avrupa Parlamentosu "Avrupa Birliği için Taslak Antlaşması"ni kabul etmiştir. 1985'te ise üye devletler arasında 1992 yılı itibari ile tek bir pazarın işlerlik kazanmasını öngören Avrupa Tek Senedi imzalanmıştır. Tek Senet aynı zamanda 1970'lerde antlaşma dışı bir şekilde ve üye ülkelerin dış politika konularında da işbirliği yapmalarını amaçlayan Avrupa Siyasi İşbirliği'ni antlaşmanın III. Başlığı içine alarak kurumsallaştırmıştır.

B- Avrupa Birliği'nin Kurulması

1989 Kasım'ında Berlin Duvarı'nın yıkılışı, 1990 Ekim'inde Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin çözümesinin başlaması Batı Avrupa devletlerini Avrupa'nın alacağı yeni şekil ve bu geçiş süreci içinde güvenliğin nasıl sağlanacağı, birleşmiş bir Almanya'nın nasıl kontrol altında tutulacağı ve Doğu Avrupa'dan göç unsuru karşısında güvenlik kavramının yeniden nasıl tanımlanacağı üzerinde düşünmeye ve gelecekleri hakkında daha kararlı adımlar atmaya zorlamıştır. 1991 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması görüşmelerin açılmasına sebep olan Ekonomik ve Parasal Birliği kurmanın yanı sıra Avrupa'daki politik gelişmelere Batı Avrupa ülkelerinin tepkilerini somutlaştırmak ve yeni birleşmiş Almanya'yı dizginlemek amaçları ile hükümetlerarası işbirliğine dayalı Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) oluşturulması ile bütünleşmeye siyasi bir boyut kazandırmış ve bu siyasi boyutun ekonomik boyutu oluşturan Avrupa Topluluklarına eklenmesi ile "Avrupa Birliği" kurulmuştur.

²² Desmond Dinan, *Ever Closer Union? An Introduction to the European Community*, Lynne Rienner Publishers, London, 1994, p.63

Soğuk Savaşın sona ermesi ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri AB'ye üyelik talebinde bulunmuşlardır. Farklı ekonomik ve siyasal geçmişten gelen on yeni ülkenin²³ Birliğe katılması durumunun ortaya çıkması, AB'nin kendisini tanımlaması ve aday ülkelerin de ancak kendilerini bu tanıma uydurmalarından sonra üye olabilmeleri ihtiyacını doğurmuştur. Bu amaçla aday ülkelerin üye olabilmeleri için öne sürülen "Kopenhag kriterleri" aslında Avrupa Birliği'nin kendisini tanımlayış biçimidir. Bu amaçla AB, kendisini ekonomik, parasal ve siyasal birlik amaçlarına sahip olan, ekonomik açıdan rekabete açık bir pazar ekonomisi olarak tanımlarken, özellikle siyasal açıdan demokrasi ve hukukun üstünlüğüne sahip, insan ve azınlık haklarına saygılı bir Birlik olarak tanımlamıştır.

Maastricht Antlaşması'na göre ortak bir dış ve güvenlik politikasının oluşturulması konusunda ise kuruluşundan itibaren uluslararası arenada beklentilerin yüksek tutulmasına karşılık uluslararası gelişmelerin Yugoslavya'da, Ortadoğu'da büyük krizlere sahne olması ve AB üyelerinin yapısını daha yeni oluşturdukları ODGP konusunda tereddütlü davranmaları Avrupa'nın siyasi bütünleşmesi konusunda umutsuzluk yaratsa²⁴ da, 1997'den itibaren meydana gelen gelişmeler dikkatlerin Avrupa'nın siyasi boyutu üzerinde yoğunlaşmasını gerektirmiştir. 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile AB'nin ODGP oluşturmak için kullanabileceği araçlar çeşitlendirilmiş daha önce belirlenen strateji, ortak tutum veya beraber hareketlerin uygulanmaları konusunda yapılacak oylamaların nitelikli çoğunlukla karara bağlanabilmesinin yolu açılarak AB'nin siyasi konularda da bağlayıcılık kazanmasının ilk örneklerini oluşturmuştur. Amsterdam Antlaşması aynı zamanda uluslararası arenadaki gelişmeleri izlemek ve politika üretmekle görevli bir Siyasi Komite ve bir Erken Uyarı ve Politika Planlama Ünitesi kurulmasını öngörmüştür.

Yine 1997'de Gündem 2000 ile Avrupa Komisyonu Soğuk Savaş'ın sona ermesinin üzerinden henüz on yıl geçmeden Avrupa'nın nasıl genişleyebileceği ve genişleyebilmek için de hangi reformlardan geçmesi gerekeceği konusundaki çalışmasını yayımlamıştır. Bu gelişmeler ile AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacak, belli değer ve kıstaslara dayalı ve ekonomik gücün yanı sıra siyasal bir sese ve ağırlığa da sahip olan bir Birlik haline gelmeyi amaçladığı belli olmuş oluyordu. Bu tarihten sonraki gelişmeler AB'nin uluslararası alanda daha güçlü bir siyasal sese sahip olması yönündeki çalışmalarıdır.

²³ Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya AB ile "Avrupa Antlaşmaları" adını taşıyan ortaklık antlaşmalarını imzaladıktan sonra AB'ne tam üye olmak istediklerini dile getirmişlerdir.

²⁴ ODGP'dan beklentiler ve bu beklentilerin gerçekleştirilmesi konusunda bkz. Christopher Hill, "The Capability-Expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role", *Journal of Common Market Studies*, vol.31, no.3, s. 305-328

1998 Ocak'ında altı aday ülke ile genişleme müzakerelerinin başlaması, AB içinde, genişlemenin bütünleşmeyi sulandırmaması ve daha çok üyeye sahip bir AB'nin daha da kapsamlı bir birlik oluşturması gerektiği, aksi takdirde genişlemenin bütünleşmeyi engelleyerek AB'nin herhangi bir uluslararası örgüte dönüşmesine yol açacağı konusundaki tartışmaları AB'nin bu tarihten sonraki ilk gündem maddesi haline getirmiştir. Haziran 1999'da yapılan Köln Zirvesi AB'nin ODGP içinde bir Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası (OGSP) oluşturma konusundaki çalışmalarının hız kazandığının bir göstergesidir.²⁵ Bu zirve ile NATO eski Genel Sekreteri Javier Solana Amsterdam Antlaşmasında öngördüğü üzere AB'nin ODGP Yüksek Temsilcisi, popüler bir değiş ile de "Mr. CFSP" olarak atanmıştır. Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile de danışma görevi görecektir olan bir Siyasi ve Güvenlik Komitesi ve Geçici Askeri Yapı kurulmuştur. Helsinki Zirvesi ile aynı zamanda 2003 yılına kadar Petersberg görevlerini yerine getirebilmek amacıyla 60 gün içinde bir yıl süre ile konuşlandırılacak 50-60 bin kişilik bir kuvvet oluşturulması öngörülmüştür.²⁶ Haziran 2000 Feira Zirvesi ise OGSP politikasının kendi yeteneklerini geliştirmede büyük yol katettiğini göstermiş ve kriz ve operasyon yönetimi konularında detaylı planlamalar sunmuştur.²⁷ Görüldüğü gibi 1954'te reddedilen Avrupa Savunma Topluluğu'nun yerine AB şimdi daha hükümetlerarası bir yöntemle, gerektiğinde NATO'dan da bağımsız bir şekilde hareket edebilecek bir Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturmaya çalışmaktadır. 1999-2000 yıllarında alınan kararlar AB'nin siyasi boyutunu hem geliştirilen araçlar hem de benimsenen yeni amaçlar sayesinde geliştirmiştir.

C-Avrupa Birliği'nden Avrupa Birleşik Devletlerine

2000 yılına damgasını vuran diğer bir önemli siyasal gelişme ise yıl boyunca süren kurumsal reform hakkındaki Hükümetler Arası Konferans ve bu konferansın sonucunda imzalanan Nice Antlaşmasıdır. Nice Antlaşması, AB'nin şu anda katılım müzakerelerini yürütmekte olduğu oniki ülkeyi de kapsayacak şekilde genişlediği zaman AB kurumlarının nasıl bir işleyişe sahip olacağını belirlemektedir. Ancak kurumların çalışma ve karar alma yöntemlerinin belirlenmesinde sadece aritmetiksel hesaplar çözüm sağlayamamaktadır. Tüm üye olan ve olacak olan ülkelerin Avrupa bütünleşmesini bir ideal olarak benimsemeleri gerekmektedir. Avrupa bütünleşmesinin nihai hedefinin ne olduğu ise 2000 yılının ikinci yarısında önemli tartışmalara sahne olmuştur. Bu tartışma Almanya Dış İşleri Bakanı Joschka Fischer Berlin'deki Humboldt Üniversitesinde yaptığı "Devletler Birliğinden Federasyona-Avrupa Bütünleşmesinin Nihai Sonucu Üzerine Düşünceler" başlıklı konuşması ile başlamıştır. Fischer yaptığı konuşmada AB genişlemesinden kıtaya barış, güvenlik, demokrasi ve refah getirmek için bir şans olarak bahsetmektedir. Ancak 30 üyeli bir AB'nin bugünkü kurumsal yapı ile işleyemeyeceğini ileri sürerek Anayasal bir Antlaşma ile üye devletler arasında bir

²⁵ Presidency Conclusions, Cologne European Council, 3-4 Haziran 1999, Köln

²⁶ Presidency Conclusions, Helsinki European Council, 10-11 Aralık 1999, Helsinki

²⁷ Presidency Conclusions, Santa Maria da Feira European Council, 19-20 Haziran 2000, Feira

federasyon kurulmasını, bu federasyonun da bir Avrupa Parlamentosu ve bir Avrupa hükümetine sahip olmasını önermiştir. Anayasanın temelini temel haklar, insan hakları ve vatandaşlık hakları konuları oluşturacaktır ve bu anayasa ulus-devlet ile Avrupa Federasyonu arasında bir egemenlik bölüşümü, yetki ayrımı ve üye devletler için bir temsil düzeni hazırlayacaktır. Ancak AB'nin böyle bir federal yapıya dönüşmesinin ulusal kimlikleri ortadan kaldırması düşünülmemiştir. 2000 yılı içinde Nice Zirvesine sunulmak üzere hazırlanan Temel Haklar Şartı da böyle bir anayasal gelişmenin çekirdeğini oluşturmak üzere hazırlanmıştır. Fischer konuşmasında Fransa ile Almanya'nın böyle bir bütünleşmenin liderliğini yapması gerektiğini öne sürmüştür. AB üyesi diğer ülkelerin böyle sıkı bir bütünleşmeyi hemen benimsememeleri durumunda ise daha küçük "çekirdek" bir devletler grubunun siyasi bütünleşmenin liderliğini yapmasını ve diğer devletler için de bir çekim merkezi oluşturmasını önermiştir.²⁸ Bu konuşmaya cevap olarak Fransız Devlet Başkanı Jacques Chirac, Alman Federal Meclisine yaptığı konuşmada Avrupa içinde yeni bölünmeler yaratmadan esnek işbirliği mekanizmalarını kullanarak isteyen diğer ülkelerin de katılımına açık bir öncü grubu oluşturulması ve zamana yayılan uzun tartışmaların sonucunda Avrupa devlet ve halklarının bir Avrupa anayasası oluşturmasını önermiştir.²⁹

Sonuç

Avrupa Birliği'nin gündemini artık sağlam ve kuvvetli bir siyasal birlik kurma yönündeki çabalar oluşturmaktadır. Ekonomik bütünleşmenin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinden sonra sıra tekrar siyasi amaçların gerçekleştirilmesine, ulusal ve kültürel kimliklerin korunarak bir siyasal bütünleşmenin sağlanmasına gelmiştir. AB'nin sahip olduğu değerleri önce Kopenhag kriterleri ve sonra da Temel Haklar Şartı olarak ilan etmesi AB'nin kendisini siyasal olarak tanımlamasının bir aracıdır. Bu başarılı ekonomik birlik ve oluşmakta olan siyasal bütünlüğün uluslararası arenada da kendisinden beklenenleri yerine getirmek veya NATO içinde kendi sesini duyurmak için Ortak bir Dış ve Güvenlik Politikasına sahip olması Avrupa bütünleşmesinin tamamlanmasında önemli faktörlerdir. Avrupa Birliği yüzyıllardır düşünürlerin yazılarına konu olan ve İkinci Dünya Savaşından itibaren elit düzeyde tartışılan planları hayata geçirmeye başlamıştır. Bu yöndeki tüm çabalara rağmen, Nice Antlaşması'nın İrlanda'da referandum sonucu reddedilmesinin ve bu referandum sonucuna Avrupalı hükümet liderlerinin tepkilerinin gösterdiği gibi, henüz halka mal olmuş gözükme de daha çok devlet adamları tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan bu projeler gün geçtikçe ve hızla AB'nin uluslararası arenadaki siyasi gerçekliği haline gelmekte ve "Avrupa" kavramı bu kez Avrupa Birliği ile özdeşleşmektedir.

²⁸ Joschka Fischer, "Vom Staatenverbund zur Föderation-Gedanken über die Finalität der Europäischen Integration, Humboldt Universität Berlin, 12 Mayıs 2000

²⁹ Jacques Chirac, "Our Europe", Speech to the Bundestag, 27.6 2000, Berlin

KAYNAKLAR

- Boyd, Andrew ve Francis, *Western Union: A Study Toward European Unity*, Public Affairs Press, Washington D.C., 1949
- Bugge, Peter. "The Nation Supreme: The Idea of Europe 1914-1945", Kevin Wilson ve Jan van den Dussen (der.), *The History of the Idea of Europe*, The Open University Press, London, 1996 içinde s.83-149
- Chirac, Jacques. "Our Europe", Speech to the Bundestag, 27.6 2000, Berlin
- Clark, Sir George, *Early Modern Europe*, Oxford University Press, Oxford, 1960
- Delanty, Gerard, *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*, Macmillan, London, 1995
- den Boer, Pim. "Europe to 1914: The Making of the Idea", Kevin Wilson ve Jan van den Dussen (der.), *The History of the Idea of Europe*, The Open University Press, London, 1996, s.1-82
- Dinan, Desmond, *Ever Closer Union? An Introduction to the European Community*, Lynne Rienner Publishers, London, 1994
- Fischer, Joschka. "Vom Staatenverbund zur Föderation-Gedanken über die Finalitaet der Europaischen Integration", Humboldt Universitaet Berlin, 12 Mayıs 2000
- Fontana, Josef, *Avrupa'nın Yeniden Yorumlanması*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1995
- Hill, Christopher, "The Capability-Expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role", *Journal of Common Market Studies*, vol.31, no.3, s. 305-328
- Lipgens, Walter ve Loth, Wilfried (der.) *Documents on the History of European Integration*, European University Union Press, Floransa, 1991
- Machlup, Fritz, *A History of Thought on Economic Integration*, Columbia University Press, New York, 1977
- Pollack, Sydney, "European Economic Integration since 1815", George Allen and Unwin, London, 1980
- Presidency Conclusions, Cologne European Council, 3-4 Haziran 1999, Köln

- Presidency Conclusions. Helsinki European Council. 10-11 Aralık 1999, Helsinki
- Presidency Conclusions. Santa Maria da Feira European Council. 19-20 Haziran 2000, Feira
- Urwin, Derek W., *The Community of Europe: A History of European Integration Since 1948*, Longman, London, 1995.
- Waever, Ole "Europe Since 1945: Crisis to Renewal", Kevin Wilson ve Jan van den Dussen (der.). *The History of the Idea of Europe*, The Open University Press, London, 1996 içinde s.151-214